
A Comparative Semantic Study of Landmarks of Old and Contemporary Neighborhoods from Perspective of Islamic Notions and the Perspective of Citizens' Perception

(A Case Study of Shotorban and Roshdiyeh Neighborhoods of Tabriz)

Mozhgan Narjabadifam¹, Islam Karami ^{2*}, Mohammad Mannan Raeesi³, Ali Javan Forouzandeh⁴

¹ PhD student, Department of Architecture, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.

² Assistant Professor, Faculty of Architectural Engineering and Urbanism, Shahrood University of Technology, Shahrood, Iran.

³ Associate Professor, Department of Architecture, Qom University, Qom, Iran.

⁴ Assistant Professor, Department of Architecture, Ardabil branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.

(Received 12 Dec 2021, Accepted 23 Jan 2022)

Cities are shaped by the culture of a nation and reflect their identity. In the modern image of cities, Islamic identity is less considered. One of the most important aspects of the city's identity is meaning. Improper meaning of city image and its incompatibility with cultural values causes the undesirable identity of today's cities. Attention to this meaning can play a role as one of the most important identifying factors in the city. Considering Islamic principles and indicators in the formation of the city and its buildings in order to achieve Islamic identity of the city is considerable. The perceptual meaning of city's image is considered an Islamic meaning when the received messages are recognized in accordance with Islamic values. In this regard, this study evaluates the image of old and contemporary neighborhoods of Tabriz. In this way this study identifies the landmarks of the mentioned neighborhoods from the perspective of people's perception. Then it analyzes and reviews these landmarks perceptual meaning from the perspective of people's perception. It raises the question of what is the difference between the perceptual meaning of landmarks from the perspective of Islamic culture? Then it studies what do these landmarks correspond to the Islamic identity? The research method is descriptive-analytical. The first stage in the context of library studies reviews the sources and then uses the case study method, questionnaire, and field analysis to identify and examine landmarks. It examines these landmarks based on the semantic indicators derived

from Islamic notions. The results indicate that landmarks of traditional neighborhoods have a religious function, and the landmarks of contemporary neighborhoods have a material function. Lack of attention to Islamic values has caused the appearance of contemporary neighborhoods to be significantly different from Islamic identity. Based on comparative findings, citizens' perceptions of architectural landmarks in the traditional neighborhood of Shotorban compared to the newly built neighborhood of Roshdiyeh, in three levels of formal-practical, mental-emotional, and value-symbolic meanings which are more compatible with semantic principles derived from Islamic Notions (divine-spiritual, social, environmental, and identity). The results indicate that the landmarks of traditional neighborhoods of perceptual meaning correspond to semantic indicators from the perspective of Islamic thought, while in contemporary neighborhoods the perceptual meaning of landmarks is far from Islamic principles and values. Since the citizens' perception of architectural landmarks in Shotorban and Roshdiyeh neighborhoods is based on traditional schemas and spatial patterns of traditional and contemporary living, it is possible to adopt strategies to improve citizens' understanding of architectural landmarks acted in physical, functional, and semantic dimensions.

Keywords: Image of the city, Islamic Identity, landmark, Perception, Semantics.

*Corresponding author E-mail: architect_ik@yahoo.com

بررسی تطبیقی معناشناختی نشانه‌های معماری محلات قدیمی و معاصر از منظر اندیشه اسلامی و از دیدگاه ادراک شهروندان (نمونه موردی محله شتربان و رشديه تبریز)*

مژگان نرج آبادی فام^۱، اسلام کرمی^{۲*}، محمد منان رئیسی^۳، علی جوان فروزنده^۴

۱. دانشجوی دکترای گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

۲. استادیار گروه معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی شاهرود، شاهرود، ایران.

۳. دانشیار گروه معماری، دانشگاه قم، قم، ایران.

۴. استادیار گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۸/۲۱، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۰۳)

چکیده

شهرها متناسب با فرهنگ یک ملت شکل گرفته و انعکاس دهنده هویت آن‌ها بوده‌اند. در سیمای کنونی شهرها هویت اسلامی کمتر مورد توجه است. معنا از مهم‌ترین ابعاد هویتی شهر، محسوب می‌شود و عدم تطابق آن با ارزش‌های فرهنگی، سبب هویت نامطلوب شهرهای امروزی است. در این راستا این تحقیق سیمای محلات قدیمی و معاصر تبریز را مورد سنجش قرار داده است و با شناسایی نشانه‌های معماری محلات فوق از منظر ادراک مخاطبان، به این سئوالات پاسخ می‌دهد که تفاوت معنای ادراکی نشانه‌ها از منظر فرهنگ اسلامی چیست؟ و در تحلیل معناشناختی، انطباق سیمای شهر با هویت اسلامی چگونه است؟ این پژوهش، توصیفی تحلیلی است و در مرحله اول در بستر مطالعات کتابخانه‌ای به مرور منابع می‌پردازد و سپس به روش تحقیق موردی و با استفاده از پرسش‌نامه و تحلیل میدانی به شناسایی و بررسی نشانه‌ها براساس شاخص‌های معناشناسی برگرفته از اندیشه اسلامی می‌پردازد. نتایج حاکی از آن هستند که نشانه‌های محلات سنتی، کارکرد مذهبی و نشانه‌های محلات معاصر، عملکرد مادی دارند. براساس یافته‌های تطبیقی، درک شهروندان از نشانه‌های معماری در محله سنتی شتربان در مقایسه با محله نوساز رشديه، در سه سطح معانی شکلی-کاربردی، ذهنی-عاطفی و ارزشی-نمادین با اصول معناشناسی برآمده از اندیشه اسلامی (الهی-معنوی، اجتماعی، زیست محیطی و هویتی) انطباق بیشتری دارد. با توجه به اینکه درک شهروندان از نشانه‌های معماری در محلات شتربان و رشديه بر اساس طرحواره‌های ذهنی و الگوهای فضایی سکونت سنتی و معاصر شکل گرفته است، در هر دو محله می‌توان با اتخاذ راهکارهایی، نسبت به ارتقاء درک شهروندان از نشانه‌های معماری در ابعاد کالبدی، عملکردی و معنایی اقدام کرد.

واژگان کلیدی

ادراک، سیمای شهر، معناشناسی، نشانه، هویت اسلامی.

* این مقاله مستخرج از رساله دکتری خانم مژگان نرج آبادی فام، تحت عنوان ارزیابی معناشناختی نشانه‌های شهری بر مبنای هویت اسلامی (نمونه موردی: سیمای محلات سنتی و معاصر تبریز) در دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل با راهنمایی اساتید آقای دکتر اسلام کرمی و آقای دکتر محمدمنان رئیسی و مشاوره آقای دکتر علی جوان فروزنده است.

** نویسنده مسئول مکاتبات: architect_ik@yahoo.com

مقدمه

اهمیت است که هویت شهرها مطابق با جهان‌بینی و فرهنگ شهروندان نمود پیدا کند.

۱. روش پژوهش

پژوهش، سئوالاتی از این دست را بررسی می‌کند: معنای ادراکی نشانه‌های سیمای محلات سنتی و معاصر با شاخص‌های معنایی برگرفته از حکمت اسلامی مطابقت دارد یا خیر؟ و آیا در بررسی معناشناختی سیمای شهر، هویت اسلامی قابل درک است؟ نشانه‌های سیمای شهر و تحلیل معناشناسی آن‌ها در راستای هویت اسلامی، محور اصلی تحقیق قرار گرفته است که دستاوردی راهگشا در جهت ارتقای هویت اسلامی شهر محسوب می‌شود. ماهیت پژوهش حاضر، نظری-کاربردی است. روش تحقیق در نوشتار حاضر، توصیفی-تحلیلی است و مبتنی بر مطالعه اسنادی در زمینه نشانه‌های شهری، معناشناسی، ادراک و فرایند ادراک معنای محیط صورت گرفته است. رویکرد تحقیق، پیمایشی، تحلیل محتوا و مطالعه موردی است. ساختار پژوهش در سه بخش تدوین یافته است، در بخش اول نظریات در رابطه با موضوع تحقیق بررسی شده و سپس بر اساس یافته‌های نظری، شاخص‌های مورد نیاز برای مرحله نهایی استخراج شده است و در نهایت، به روش مطالعه موردی نشانه‌های سیمای محلات، طبق نظر شهروندان انتخاب و براساس شاخص‌های معناشناسی برگرفته از اندیشه اسلامی مورد ارزیابی قرار گرفته است. از بین محلات سنتی و جدید شهر نمونه‌هایی انتخاب شدند که بیشترین شباهت را به ویژگی‌های کلی گونه داشتند و همگن بودن شکل کلی بافت و تغییرات اندک در ساختار محله و سیمای آن، تعدد نشانه‌ها و توجه به معیارهای کالبدی، کارکردی و معنایی و ادراکی از عوامل تأثیر گذار در انتخاب هستند. در این مرحله از طریق مصاحبه و پرسش‌نامه، ۲۰۵ نفر از شهروندان و ساکنان محلات فوق به‌صورت تصادفی مشارکت داشته‌اند.

بناها و هر عنصری که به طرز مطلوبی شاخص باشند، می‌توانند یک نشانه شهری به حساب آیند. پاکزاد، با الهام از لینچ نشانه‌ها را نقاط عطف ذهنی در سیمای شهر تعریف می‌کند که توسط ظاهر یا کالبد، عملکرد و معنای یک پدیده در شهر به‌وجود آمده‌اند و به عنوان نقاط مبنا در جهت‌یابی استفاده می‌شوند (Pakzad 2006). لینچ معنی را انطباق محیط با توانایی‌های احساسی و ذهنی و ساختارهای فرهنگی می‌داند (lynch 1997). بُعد معنایی نشانه، گویای مفهوم و محتوای آن است. تحلیل معنایی نشانه‌ها مبحثی است که از روابط بین یک نشانه و محتوای آن سخن می‌گوید (Almasi and others 2014). نقش نشانه‌ها در هویت‌بخشی به سیمای شهر ایرانی اهمیت فراوانی دارد (Nasr 2017). برای بازشناسی هویت اسلامی در مصادیق معماری و شهرسازی نیاز است که سرچشمه‌هایی که پدیدآورنده این هویت هستند، بررسی شوند (Noghrekar 2008). مکانی که هویتش با هویت آرمانی اهلس ناسازگار باشد، به‌طوری‌که شاخصه‌های کالبدی، عملکردی و معنایی آن برای اهلس و حتی برای دیگران که از بیرون نظاره‌گر هستند حامل پیام و معنایی متناسب با آنچه که از آن مکان و ساکنان آن انتظار می‌رود نباشد، از بحران هویت رنج می‌برد (Nasr and Majedi 2014). توجه به الگوها، شاخص‌های فرهنگی و جهان‌بینی مردم یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های مؤثر بر هویت‌مند ساختن شهرها محسوب می‌شود. مسئله اصلی، تحقیق عدم تطابق معنای ادراکی نشانه‌های سیمای شهر با فرهنگ اسلامی و هویت نامناسب شهر است. محیط زندگی باید علاوه بر پاسخ‌گویی به حیات مادی واجد معنای معنوی نیز باشد. هدف پژوهش، تحلیل معناشناختی نشانه‌های معماری از منظر فرهنگ اسلامی در راستای ارتقای هویت ایرانی اسلامی است و در نظر دارد به بررسی نشانه‌های موجود در محلات سنتی و جدید از دیدگاه ادراک افراد پردازد و با شاخص‌های معناشناسی برآمده از جهان‌بینی اسلامی را ارزیابی کند. ضرورت بررسی شاخص‌های اسلامی از آن جهت حائز

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. معناشناسی

اندیشمندان با رویکردهای متفاوتی به معنا پرداخته‌اند. زبان‌شناسان به نقش ساختار زبان و قواعد نحو، مردم‌شناسان به تأثیر فرهنگ در فرایند ادراک و خلق معنا و جامعه‌شناسان به بحث ارزش‌ها، تأثیر و جایگاه آن در حصول معنا تأکید می‌کنند (Habib 2006). در روانشناسی، تأثیر ناخودآگاه بر شکل‌گیری و ادراک معنی مورد بررسی قرار می‌گیرد. معناشناسی شاخه‌ای از زبان‌شناسی است که به نظریه معنا می‌پردازد (Safavi 2003) و چگونگی تشکیل معنا و محتوای واژه‌ها را مطالعه می‌کند. معناشناسی با مطالعه معنا به دنبال کشف چگونگی عملکرد ذهن انسان در درک معنا از طریق بافت زبانی (مفهوم) و بافت غیرزبانی (مصادق) در متن است و بازنمود ذهن آدمی را می‌کاود (Sajjadzadeh and Eris 2017). معناشناسی، بررسی معنا در قالب گفتمان است و متن را دربرمی‌گیرد، هم عناصری غیر از متن (تولیدکننده متن، خوانشگر، بافت زمانی مکانی و فرهنگ (Rahmani, Etessam, and Mokhtabad 2017). رویکردهای فلسفی (مؤلف‌محور و مخاطب‌محور)، نشانه‌شناختی و غیرکلامی مهمترین رویکردهای معناشناسی هستند (Raeesi 2016). این رویکردها مفهوم معنا را در بستر یک فرایند ارتباطی تشریح می‌کنند (Soleimani, Etesam, and Habib 2016). معناشناسی، روندی است در جهت درک آنچه معماری برای آن به وجود آمده‌است (Bagheri and Einifar 2017). معناشناسی شهری را مطالعه معنای اجتماعی فضاها و مکان‌های خاص شهری گفته‌اند (sholeh 2009). از نظر بارت، بهترین روش برای درگیر کردن نشانه‌شناسی شهری در بررسی فضا، روش معناشناختی است که با در نظر داشتن خوانش‌های متفاوت مخاطبان از فضا حاصل می‌شود (Leach 2005). موضوع سطوح معنی از مباحث مهم در معناشناسی است. سطوح مختلف معنی، امکان تفاوت قائل شدن بین عملکرد یا نحوه استفاده مستقیم یک شیء و شناخت اجتماعی از آن را ایجاد می‌کند (Eco 1968). معنا چیزی است که در باطن بیان یا عمل نهفته است و به نوعی

با نظام اعتقادی و اهداف یک عمل خاص ارتباط دارد (Mesbah 2011). در نگرش اسلامی، منشأ عالم معنا همان مبدأ هستی است. با توجه به اتصال دائم پدیدارها با مبدأ هستی، هیچ چیز هرگز از معنی جدا نیست و معنی هم چیزی جز معنویت نیست (Nasr 2002). در رابطه با یک موضوع (صورت) خاص و معنای آن، توجه به بسیاری عوامل ضرورت دارد که مهم‌ترین آن زمینه فرهنگی و جهان‌بینی خاصی است که انسان در آن زیست می‌کند (Naghizadeh and Aminzadeh 2001). آنچه سبب می‌شود بتوان در نظریه معناشناسی آثار معماری از منظر فرهنگ اسلامی، تحلیلی جامع برای تبیین دامنه معنایی آثار ارائه کرد، توجه عمیق و جامع به انسان و نفوس وی است و نقدهای وارد بر سایر رویکردها از منظر اسلامی، اغلب حاصل فقدان همین توجه جامع به انسان و ساحات مختلف او است (Raeesi 2016).

۲-۲. ادراک و مراتب آن

ادراک فرایند روانشناختی کسب اطلاعات از محیط و کنشی درون ذهنی، دارای نمود بیرونی و برخوردار از پیوستگی است (Naghizadeh and Ostadi 2014). ادراک، فرایندی هدفمند است که طی آن فرد به دریافت ارسالات محیطی می‌پردازد و به فرهنگ و ارزش‌های حاکم بر تفکر ادراک‌کننده بستگی دارد. معنی، در فرایند ادراک شکل می‌گیرد و هر فرایند ادراکی به خلق معنی در سطوح و مراتب آن منتهی می‌شود (Kazemi and Behzadfar 2013). طبق تعریف حکمای اسلامی، ادراک عبارت است از صورتی که از یک شیء در ذهن پدید می‌آید (Raeesi 2016). در فلسفه و عرفان اسلامی، ادراک را از لوازم شناخت انسان قلمداد کرده و برای آن مراتب متفاوتی برشمرده‌اند. در این اندیشه‌ها، انسان به تناسب هر مرتبه از هستی‌اش، دارای مرتبه‌ای از ادراک، قوا و ابزار برای شناخت و عمل است (Mardomi and Dehghani 2017). از منظر اسلامی مراتب فهم اشخاص متفاوت است و در برخورد با حقایق، هرکسی به اندازه میزان ادراک خود از آن‌ها بهره‌مند می‌شود (Raeesi 2016). از دید فلاسفه و براساس حکمت متعالیه، انسان دارای چهار سطح

ادراک (حسی، خیالی، عقلی و شهودی) متناظر با عوالم هستی است (Taghdir 2017). ادراک حسی، اولین مرحله پیدایش ادراک است. فلاسفه، منشأ خیال را یکی از قوا و ادراکات درونی انسان می‌دانند (Ashrafi and Naghizadeh 2015). ادراک عقلی، برترین مرتبه ادراک است و با ادراک شهودی و اشراقی مطابقت دارد؛ در واقع، نفس تبدیل به خود شیء می‌شود (Shajari, and others 2019). ابزار مرتبط با

این مراتب شامل حواس ظاهری، باطنی و عقل است و طی آن از شناخت اولیه به شناخت واقعی و یکی شدن با آن می‌رسد. هر انسانی متناسب با مرتبه وجودی نفس خود، سطحی از تعامل با عوالم هستی برقرار می‌کند و به سبب آن و به واسطه مراتب ادراکی خود سطحی از معانی را دریافت و مجموعه‌ای از معانی در نفس خویش ذخیره می‌کند (جدول ۱).

جدول ۱: معنا و ابزار دریافت آن متناظر با مراتب نفس انسان (اقتباس از Ghalandarian and Rafiyan 2019 & Taghdir 2017)
Table1: The meaning and means of receiving it correspond to the levels of the human soul (Ghalandarian and Rafiyan 2019 & Taghdir 2017)

مراتب نفس	نوع انسان	ویژگی	ابزار	محتوای خزانه معنا متناظر با مراتب ادراک
حسی	انسان طبیعی	درک محسوسات، ابزار: چشم، گوش و ... بالفعل حساس و بالقوه متخیل و متعقل	حواس ظاهری و حواس باطنی	معانی دریافت شده از عالم طبیعت تا مرز فلک الافلاک
خیالی	انسان نفسانی	قادر به درک محسوسات و ادراک کننده مخیلات بالفعل حساس و متخیل و بالقوه متعقل	حواس باطنی	معانی خلق شده توسط قوه متصرفه نفس و معانی دریافت شده از عالم مثال
عقلی	انسان عقلانی	علاوه بر دو توانایی قبلی علوم حقیقی و الهی را درک می‌کند	عقل	معانی دریافت شده از عالم جبروت
شهودی	انسان کامل	عالم حاصل ظهور ذاتی حق تعالی در کسوت اسماء صفاتی است و مرتبط با تقدیر استعدادها و مقدرات اعیان خارجی است	قلب	دریافت معانی و مفاهیم متعالی (حقیقت اسماء و صفات الهی)

با توجه به مراتب ادراک می‌توان معنا را در سه سطح شکلی و کاربردی، ذهنی و عاطفی، ارزشی و نمادین دسته‌بندی کرد. سطح معنای شکلی و کاربردی، متناظر با ادراک حسی است، به شناخت اولیه منجر می‌شود و ظواهر را بیان می‌کند، سطح معنای ذهنی و عاطفی بعد از شناخت اولیه و با بیان احساسات مرتبط است و معنای ارزشی و نمادین را با ارزش‌ها و مفاهیم منطبق و دریافت نمادین از پدیده را بیان می‌کند.

۲-۱-۲. فرایند ادراک معنا و عوامل مؤثر بر آن

در رابطه با معنا در معماری، رویکردهای مختلف مؤید و منکر معنا در آثار معماری مطرح است و در رویکردها و نظریات مختلف مؤید معنا، ارکان مؤثر در تأویل معنا شامل مخاطب، اثر، مؤلف و زمینه است و در برخی از آنها

خاصیتگاه اثر معماری کالبد آن و در برخی، مخاطب و یا سایر موارد است (Raeesi 2016). می‌توان گفت در ادبیات معماری، معنا در اثر معماری وجود دارد و رمزگذاری شده‌است و هنگامی که این پیام توسط ناظر رمزگشایی می‌شود به آن "ادراک" اطلاق می‌شود. این پیام‌ها از ابعاد کالبدی بنا به ما می‌رسند و در ذهن ما معنا می‌یابند. هنگامی که این اطلاعات در ذهن، معنا می‌یابند، ادراکی از بنا در ما پدید می‌آید. ادراک در معماری، تمرکز بر بخش ناظر است. بررسی یک بنا در ذهن بیننده آن (Behboudi 2012).

فرایند ادراک، همواره با شناخت انسان از محیط همراه است (Nasr 2013). معنای یک فضای شهری از یک سو مرتبط با موجودیت عینی و بیرونی آن و از سوی دیگر مرتبط با وجود درونی، یعنی حضور انسان و اجتماع در فضا است. افراد، با پردازش ویژگی‌های محیط در ذهن و با احقاق الگوی رفتاری

۲-۲-۲. ادراک معنا از منظر فرهنگ اسلامی در

تفکرات غیر اسلامی معنا برگرفته از عالم ماوراء و مفاهیم معنوی نیست و در جریان تعاملات درونی اجتماع بشری و بر اساس جهان‌بینی مادی شکل می‌گیرد. معنا از منظر اسلامی شامل دو لایه ظاهری و باطنی است که با توجه به جهان‌بینی اسلامی و ادراک انسان قابل تعریف است. افراد، معنا را تولید، بازتولید و اصلاح می‌کنند (Kudryavtsev 2011). معناشناسی و بازخوانی معنا توسط مخاطب از منظر اسلامی مبتنی بر قوای حسی، عقلی و شهودی و در بستر فطرت است (Raeesi 2016). از منظر حکمت اسلامی، در مرحله ادراک معنا، نفوس عادی، پذیرنده صورت‌ها و معانی هستند؛ اما نفوس عالی، صورت‌های جزئی حسی و جزئی خیالی را ایجاد می‌کنند اما ادراک معانی کلی (عقلی) در نفوس عالی ناشی از مشاهده مثل افلاطونی، اتحاد با عقل فعال و فنای در ذات است، نفس عالی، خود، به خلق معانی می‌پردازد (Parsania and others 2018). ادراک معنا از منظر اسلامی از دید مخاطب و با توجه به مراتب نفس وی قابل تحلیل است و در فرایند ادراک معنا ذهنیات و طرحواره‌های ذهنی نقشی اساسی دارد. از منظر اسلامی، مراتب فهم اشخاص متفاوت است و در برخورد با حقایق، هرکسی می‌تواند فقط به اندازه فهم و میزان ادراک خود از آن‌ها بهره‌مند شود (Raeesi 2016). معنا در شهر اسلامی در ارتباط با تجلی مفاهیم وجودی و ذهنی در موجودیت کالبدی است (Schultz 2003). چگونگی خوانش معنای آثار شامل سه دسته مخاطب محور، مؤلف محور و متن محور است. بر اساس دیدگاه مخاطب محور، فهم واقع‌ای است که بر اثر دیالوگ مفسر با اثر حاصل می‌شود (Hoseinzadeh 2007). در دیدگاه مؤلف محور وظیفه اصلی بیننده، این است که منطبق مؤلف و دانسته‌های فرهنگی او را بازشناسی کند (Hirish 1976). در دیدگاه متن محور مخاطب معنا را صرفاً در اثر جستجو می‌کند و ایده معمار را مورد توجه قرار نمی‌دهد. از منظر اسلامی چهار مؤلفه در تکوین و ادراک معنای آثار معماری مؤثر به نظر می‌رسند که عبارت هستند از مؤلف (معمار)، مخاطب، کالبد اثر و زمینه‌ای که مخاطب در آن با

مبتنی بر جهان‌بینی خود، محیط را درونی می‌کند و بدان معنا می‌بخشند (Sajjadzadeh and Eris 2017). ادراک هویت و یا تشخیص معنا در صورت وجود اشتراک معنایی میان اطلاعات ارسالی فرستنده و اطلاعات دریافتی توسط گیرنده، رخ می‌دهد (Soleimani and others 2016). معنای شکل شهر که با ایجاد تصور ذهنی از شهر مترادف است شامل مدارجی از ادراک، شناسایی، بازشناسی و تمایز، برقراری پیوند بین اجزاء و عناصر، برقراری پیوند و ارتباط بین شکل شهر و فعالیت‌های شهر، برقراری پیوند با رویدادها، مکان و زمان، ارتباط با مفاهیم غیرفضایی و ارزش‌ها است (Habib 2006). از مهم‌ترین عواملی که در فرایند شناخت و درک معنا نقشی بنیادین را به عهده دارد، نوع جهان‌بینی شخص است (Eris and Karimi moshaver 2019). آنچه موجب تحقق فضای معنادار و پیوند آن با حیات ساکنان می‌شود، بروز مفاهیم برخاسته از معرفت کنشگران، جهان‌بینی و فرهنگ آن‌ها و پتانسیل‌های ساختاری فضا متناسب با تصویرهای ذهنی و نیازهای مادی ساکنان آن‌ها است. محیطی قابل معنا شدن است که با اندوخته‌های ذهنی افراد، هماهنگی داشته باشد (Qaraei 2008). معنا گفتمان بین عین و ذهن است، یک وجود عینی که بر اساس ادراک انسان و با توجه به ارزش‌های هویتی جامعه قابل تحلیل است. معنای محیط به واسطه حضور در فضا و ادراک آن، تعیین می‌شود (Tahmasebi and others 2019) و با نحوه تأثیرگذاری آن بر افراد وابسته است (pallasmaa 2005). مانزو علاوه بر احساسات فردی بر احساسات جمعی مبتنی بر اجتماع، سیاست و اقتصاد در رابطه بین فرد و محیط و شکل‌گیری معنای محیطی تأکید داشته‌است (manzo and pekings 2006). انطباق محیط با توانایی‌های احساسی و ذهنی و ساختارهای فرهنگی می‌تواند تعریف معنا در فضای شهری باشد؛ این که شهر تا چه اندازه می‌تواند درک شود و ساکنان، آن را در زمان و مکان به تجسم درآورند و تا چه اندازه آن ساختار ذهنی با ارزش‌ها و مفاهیم جامعه در ارتباط است (Lynch 1997).

اثر مواجه می‌شود. از منظر اسلامی، تأویل آثار باید متن‌محور باشد و اگر کالبدی در میان نباشد، واسطه‌ای در میان نخواهد بود که مخاطب بتواند تأویل خود را بر آن مبتنی سازد (Raeesi 2016).

۳-۲. نشانه شهری

سیمای شهر به معنای منظر ذهنی از شهر است و این ذهنیت از طریق ادراک و پردازش منظر عینی در ذهن انسان شکل می‌گیرد (Mahmoudi 2016). سیمای کالبدی شهر، مابه‌ازای ساختارهای ذهنی ساکنان آن و یا مشخص‌کننده روش فکری آن‌ها هستند (Stringer 1975). سیمای شهری مجموعه‌ای از نشانه‌های کالبدی است که خوانش آن‌ها ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جوامع را به منصه ظهور می‌رساند. ویژگی‌های بصری، کالبدی، فضایی، فعالیتی، هویتی و محیطی محلات شهری، سیمای شهری را تشکیل می‌دهند و بر برداشت‌های عینی و ذهنی شهروندان تأثیر عمیق می‌گذارند (Abdullah, K, G 2006). از واژه نشانه در

شهرسازی با عنوان نشانه شهری یاد می‌شود. نشانه‌های شهری، بخش ثابت و قابل اتکائی از تصویر ذهنی شهروند از شهر را تشکیل می‌دهند (Lynch 1960). در مطالعات نشانه‌شناسی شهری به تحلیل نشانه در تصاویر ذهنی مردم و ارتباط آن با فرایندهای ادراک و شناخت پرداخته می‌شود (Mohammad Hassani, Toghraei, and Mirgholami 2016). نشانه شهری، عنصری است با ظاهری مشخص که از زمینه خود به صورت متمایز ادراک می‌شود و دارای مقیاس‌هایی از کلان تا خرد است (Pourjafar, et al. 2012). هر نشانه، به وجهی از هویت شهر اشاره می‌کند که می‌توان آن را معادل هویت ظاهری و طبیعی انسان قلمداد کرد (Naghizadeh 2006). نشانه‌ها با بهره‌گیری از فرهنگ و اعتقادات به صورت اشکالی عینیت می‌یابند (Sajjadzadeh, Hamidi, and Fallahi Nejad 2014) و وسیله‌ای بالقوه برای رساندن معنا محسوب می‌شوند (Madanipour 2000). نشانه‌های معماری، دارای دو عملکرد ایجاد حس هویت و معنا هستند (Karimian 2010).

جدول ۲: مولفه‌های سه گانه نشانه شهری و متغیرهای آن با اقتباس از (Mohammad Hassani, Toghraei, and Mirgholami 2016)
Table2: The components of an urban urban landmark and its variables (Mohammad Hassani, Toghraei, and Mirgholami 2016)

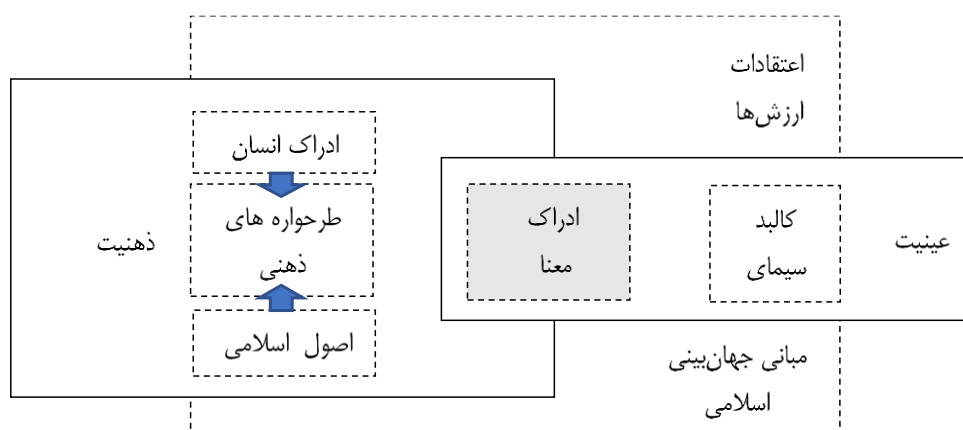
معنی		عملکرد		کالبد		
حافظه‌های جمعی	تکرار	شدت استفاده	کاربردی اهمیت	رنگ		ویژگی‌های کالبدی ماهوی نشانه
خاطره‌های جمعی		نوع استفاده		مصلح		
		زمان روزمره		شکل کلی		
رفتارهای غیر کلامی	ادراکی	زمان چرخه‌ای	اهمیت زمانی	اندازه و مقیاس		ویژگی‌های نقش زمینه‌ای نشانه
فعالیت‌ها		گروه‌های سنی و جنسی		استفاده کنندگان	فواصل دید	
		گروه‌های فرهنگی و مذهبی	زوایای دید			
		قرارگاه‌های رفتاری	گروه‌های درآمدی		نحوه ترکیب حجمی با بافت مجاور	
لباس، سن، جنس						

خود است (Lynch 1960). اپلیارد، کاراکترهایی که یک عنصر شهری را، در ذهن مردم به یادماندنی و نشانه‌ای می‌کند، تمایز فرم، نمایانی (رؤیت‌پذیری)، برخورداری از اهمیت نمادین و عملکردی آن می‌داند (Habib 2006). اپلیارد،

مطابق جدول ۲ کالبد، عملکرد و معنی اجزای تشکیل‌دهنده، نشانه هستند. این مؤلفه‌ها در هم عجین شده‌اند و چندان قابل تفکیک نیستند. به اعتقاد لینچ، مؤثرترین عامل شکل‌گیری یک نشانه، داشتن نقش، تصویر و یا فرمی متمایز از زمینه

۳. دستاوردهای نظری پژوهش

در این پژوهش، نشانه‌ها از دیدگاه معناشناسی تحلیل شدند و با توجه به اینکه معانی، وابسته به عوامل فرهنگی و عقیدتی مردم و جامعه هستند برای درک معانی، محیط ساخته شده باید با توجه به جامعه‌ای که در آن تجلی یافته است، مورد تحلیل قرار گیرد. پس از تبیین مؤلفه‌های مؤثر بر ادراک معنا در سیمای شهر و با توجه به نقش مخاطب و تأثیر مبانی جهان‌بینی در ادراک وی از محیط می‌توان مدلی همانند شکل ۱ در نظر گرفت. در این مدل، انسان به عنوان مخاطب معماری (سیمای شهر) در ادراک و فهم معنا نقشی اساسی دارد که از کالبد سیمای شهر پیام‌هایی را دریافت می‌کند. در فرایند فهم و ادراک معنا ارتباط انسان و محیط مؤثر است و در این فرایند فرهنگ و باورهای انسان نقش اساسی دارد. معنا در تطبیق یافته‌های عینی با پیش‌داشته‌های ذهنی انسان و ارزش‌های اجتماع پدیدار شده و اصول و مبانی جهان‌بینی اسلامی تعریف‌کننده و جهت‌دهنده است. عوامل مؤثر در فهم معنا شامل کالبد، انسان و ارزش‌ها و اعتقاداتش است که انسان با پردازش ویژگی‌های فضای عینی در ذهن و با توجه به بینش و جهان‌بینی خود، بر مبنای مراتب ادراکی خویش به تفسیر و ادراک معنای مکان می‌پردازد.

شکل ۱: ادراک معنا در سیمای شهر اسلامی

Fig 1: Perception of meaning in the image of the Islamic city

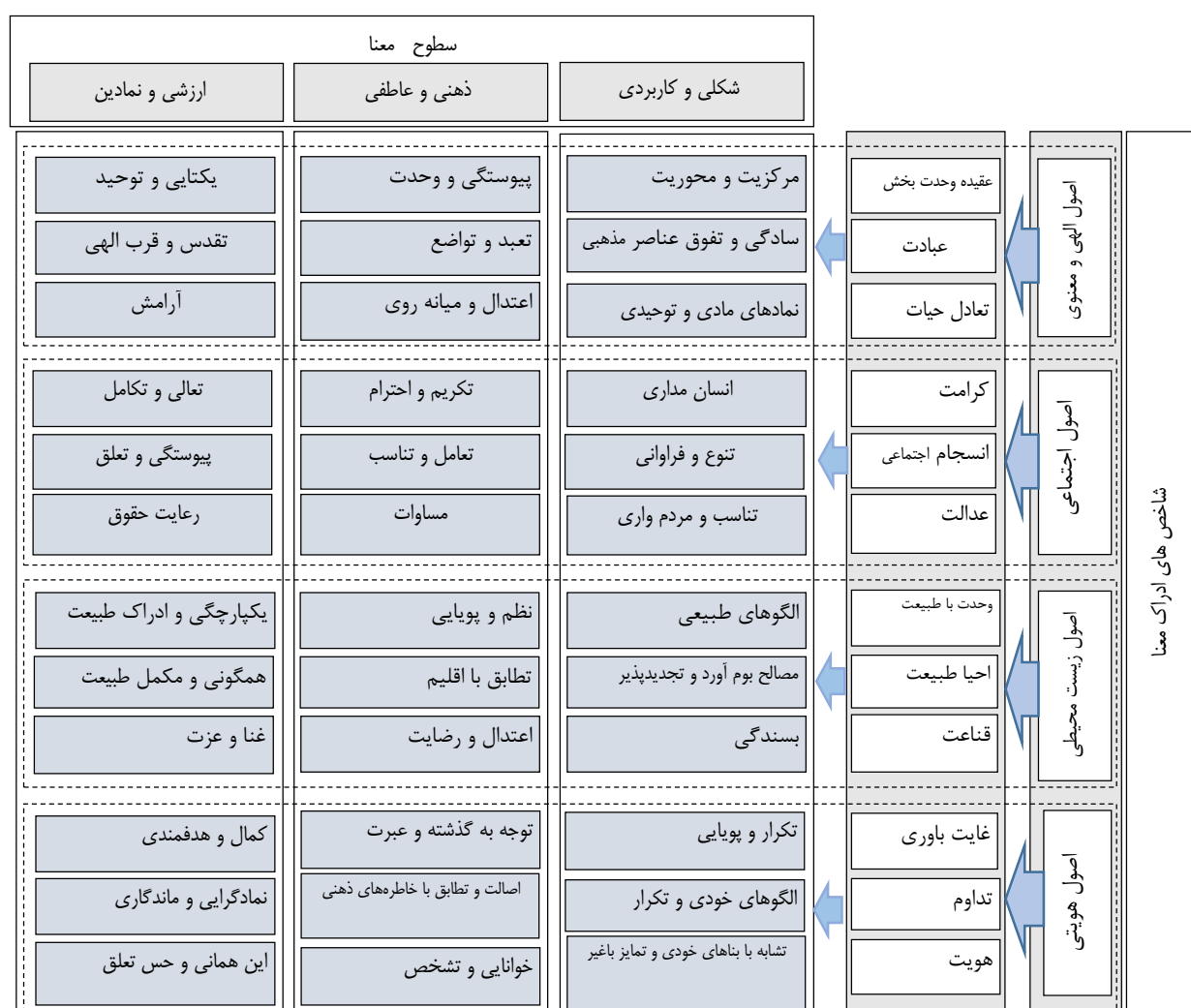
مؤلفه‌های فرهنگی و زمینه شکل‌گیری موضوع می‌پردازد و به فراخور موضوع با ادراکات خود با آن مواجه می‌شود. معیارهای اصلی برای شناخت و ارزیابی معنا و باطن از

برجستگی عملکردی نشانه شهری را به عنوان زیر مجموعه‌ای از فاکتور اهمیت در نظر گرفته است. به اعتقاد او، مهمترین عوامل مؤثر در بُعد اهمیت، عبارت هستند از: حجم استفاده، منحصر به فرد بودن، کاربری و موقعیت نمادین، تاریخی و فرهنگی (Appleyard 1970) که موارد اول و دوم معطوف به عملکرد (شدت استفاده و نوع استفاده) هستند. معنا به شکل فضایی و کیفیت وابسته است، در عین حال به فرهنگ، منش، موقعیت، تجربه و مقصد کنونی مشاهده‌گر نیز بستگی دارد (Lynch 1997). علاوه بر منحصر به فردی و برجستگی برای یک عنصر در بدل شدن به یک نشانه شهری، لازم است آن عنصر، معنایی مشترک را برای اکثر ساکنان شهر تداعی کند. برای تثبیت هویت و فرهنگی غنی، نیاز است عناصر شهری علاوه بر خوانایی دارای معنی و مفهوم مرتبط با فرهنگ ساکنان آن شهر باشند. عناصر کالبدی محیط به صورت معنایی در قالب عناصر تداعی‌گرایانه و ادراکی به صورت اشکال و نمادها و گروه‌های عملکردی و کالبدی کدهای می‌شوند (Mirgholami 2016).

از نظر اسلام محیط، زمینه و شرایط آن در تأویل معنا و فرایند ادراک آن مؤثر است (Raeesi 2016). فهم معنا از هر عنصر و نشانه‌ای زمانی روی می‌دهد که انسان به تحلیل

جهانبینی و فرهنگ جامعه استخراج می شود و افراد (بسته به جهانبینی) از صورت و ظاهر موضوعی واحد، معانی متفاوتی را ادراک می کنند (Naghizadeh 2006). موضوعات شناخت در جهانبینی اسلامی، خدای خالق، جهان، انسان، جامعه و زمان (تاریخ) هستند (Karami 2018). مطهری، موضوعات اصلی برای شناخت را خدا، انسان، جهان، زمان و جامعه معرفی کرده است (Meshkini, Hamzehnejad, and Ghasemi 2015). علامه جعفری، مهم ترین ارتباطات انسان را با سایر عرصه های هستی در چهار مورد برمی شمرد:

ارتباط انسان با خدا؛ خود؛ جهان هستی و هموعان خود (Jafari 2010). مصباح یزدی، ارتباطات انسان را در ارتباط با خدای متعال، خود، طبیعت و ارتباط با انسان های دیگر مورد بررسی قرار داده است (Karami 2018). نقره کار این مفاهیم را در پنج مورد خدا، انسان، طبیعت، تاریخ، جامعه خلاصه کرده است (Noghrekar 2008). در نوشتار حاضر در راستای شناخت طرحواره های ذهنی، ارتباطات انسان با خدا، جامعه انسانی، طبیعت و تاریخ مدنظر است.

شکل ۲: شاخص های معناشناسی از منظر اندیشه اسلامی

Fig 2: semantic Indicators from perspective of Islamic notions

ویلکاکسون شاخص های معناشناسی نشانه های شهر از منظر اندیشه اسلامی بر اساس سطوح معنایی «شکلی و کاربردی»، «ذهنی و عاطفی» و «ارزشی و نمادین» و معادل مفهوم آن

برای بررسی شاخص های فوق از دیدگاه مردم، برای هر شاخص، احساس معادل آن تعریف شد و در این مرحله نیز به روش دلفی و با نظرسنجی از متخصصان و بر اساس آزمون

۴. موردپژوهی

در این پژوهش، دو محله شتریان و رشديه (شکل ۳) در تبریز به عنوان نمونه‌ای از محلات قدیمی و جدید شهر تبریز انتخاب شدند و بر اساس انجام مصاحبه و تکمیل پرسش‌نامه مردمی بناهای نشانه‌ای استخراج و شاخص‌های مورد نظر بررسی شدند.

برای مردم عادی از نظر متخصصان مقایسه شد. با توجه به نتایج مشخص شد که مقدار سطح معنی‌داری برای اکثر شاخص‌ها بزرگتر از ۰/۰۵ است. در نتیجه، معادل مفهوم این شاخص‌ها برای مردم عادی؛ از نظر متخصصان با اطمینان ۹۵ درصد مناسب است. برای معادل مفهوم تعدادی از شاخص‌ها پس از مشورت دوباره با متخصصان امر، کلمات جایگزین انتخاب شد.

شکل ۳: نقشه موقعیت شهر و محلات مورد مطالعه

Fig 3: Map of the location of the city and neighborhoods

شرایط متفاوت سنی، شغلی، فرهنگی و ... استفاده و نشانه‌های محله استخراج شد (جدول ۳).

افراد شرکت‌کننده در این پژوهش، ۱۲۳ نفر از محله شتریان و ۸۲ نفر از محله رشديه بوده‌اند. در هر محله از طریق انجام مصاحبه و تکمیل پرسش‌نامه از مشارکت افراد با

جدول ۳: بناهای انتخاب شده به عنوان نشانه از دید شهروندان

Table3: Selected buildings as landmark from the citizens' perspective

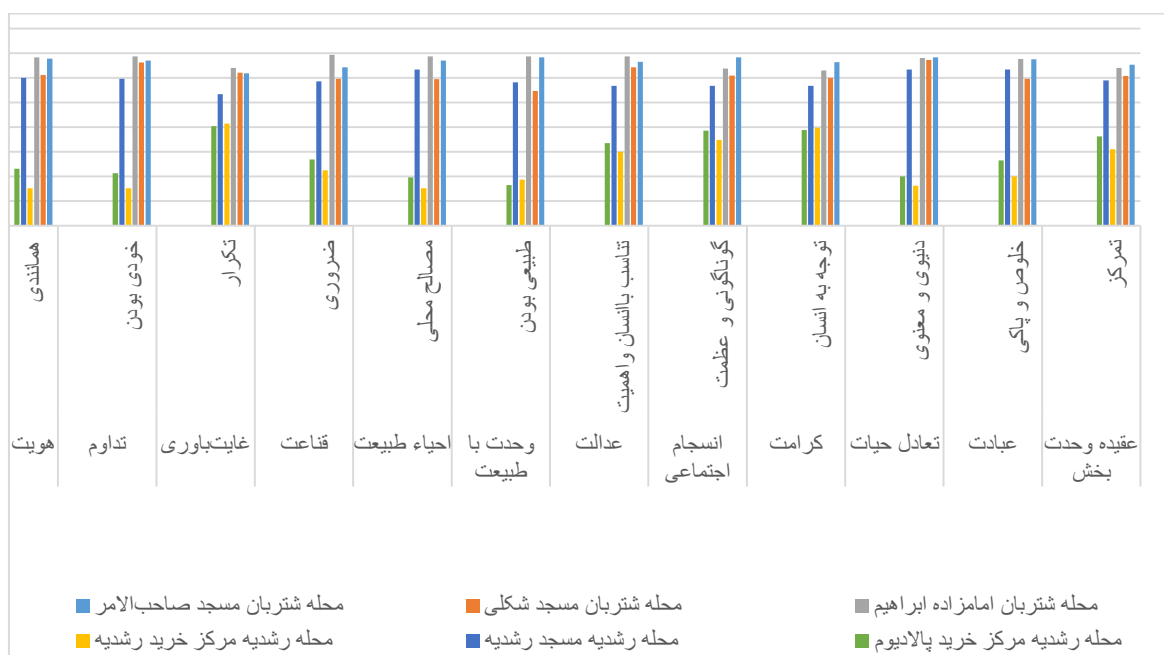
بافت	نمونه	محله	بناهای انتخاب شده توسط شهروندان به عنوان نشانه و توزیع فراوانی آن
قدیم	۱	شتریان	<p>مسجد شکلی ۴۳,۱</p> <p>مسجد صاحب‌الامر ۳۲,۵</p> <p>امامزاده ابراهیم ۲۴,۴</p>
جدید	۲	رشديه	<p>مرکز خرید رشديه ۳۵,۴</p> <p>مسجد رشديه ۳۲,۹</p> <p>مرکز خرید پالادیوم ۳۱,۷</p>

سپس میزان احساس شهروندان نسبت به بناهای نشانه‌ای محلات بررسی شد و ارزیابی شاخص‌های معناشناسی برآمده از اندیشه اسلامی صورت گرفت. برای این منظور، ابتدا با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای، میزان معناداری احساس‌ها آزمون شد و سپس علت درک این احساس به صورت نسبت بیان شد. در محله شتران نشانه‌های انتخاب شده، بناهای مذهبی بودند و در محله جدید رشدیه به جز یک بنای مذهبی، بناهایی با کارکرد تجاری به عنوان نشانه مطرح شده‌اند.

۵. بحث و یافته‌های پژوهش

براساس نتایج آزمون t، میانگین میزان احساس افراد نسبت

به بناهای نشانه‌ای محلات شتران و رشدیه و در نتیجه مطابقت بناهای یادشده با شاخص‌های معناشناسی از منظر اندیشه اسلامی مقایسه شده‌است. با توجه به شکل‌های ۴، ۵ و ۶ در هر سه سطح معنا، نشانه‌های محله شتران در مقایسه با محله رشدیه با شاخص‌های معناشناسی برگرفته از اندیشه اسلامی مطابقت بیشتری دارد و این نشانه‌ها از منظر ادراک افراد بنایی اسلامی محسوب می‌شود، در بین نشانه‌های محله رشدیه، مسجد تقریباً همانند نشانه‌های محله شتران است در حالی که سایر نشانه‌ها با شاخص‌های معناشناسی برگرفته از اندیشه اسلامی منطبق به نظر نمی‌رسد و معنایی که توسط افراد درک می‌شود معنایی اسلامی نیست.

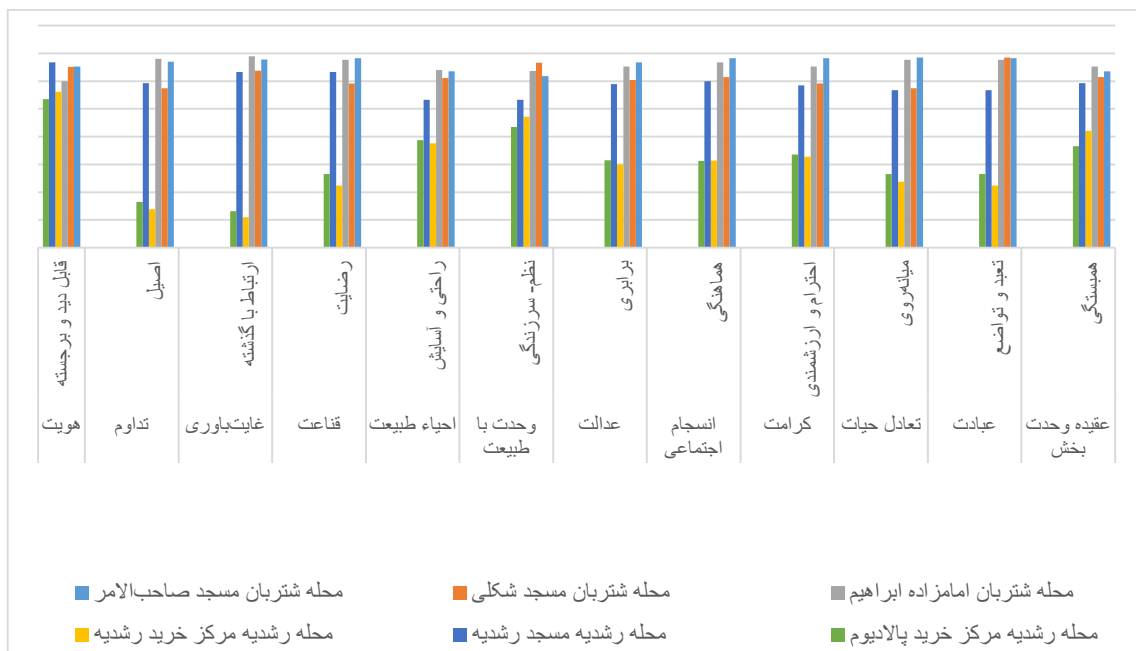

شکل ۴: قیاس کمی میزان احساس سطح معنای شکلی و کاربردی نسبت به بناهای نشانه‌ای محلات قدیم و جدید

Fig4: Quantitative analogy of the level of feeling of the formal and practical meaning in the landmarks of old and new neighborhoods

هویتی، شاخص‌های الگوهای خودی و تشابه با بناهای خودی و تمایز با غیر در بناهای یاد شده، تفاوت قابل توجهی دارند.

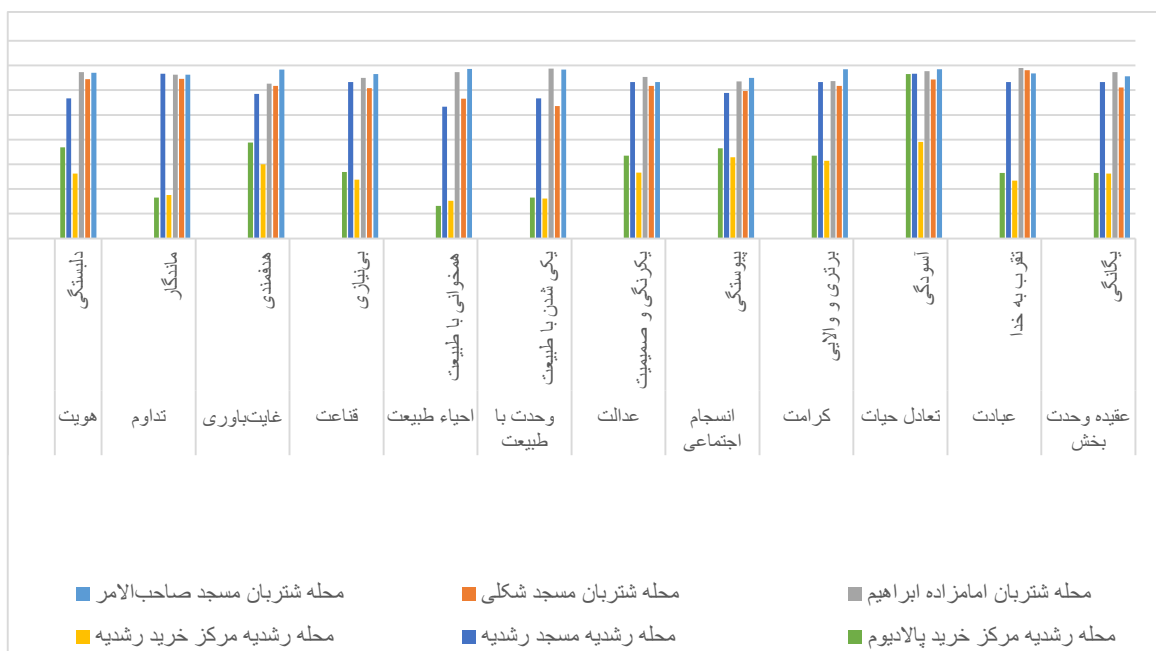
در سطح معنای شکلی و کاربردی، از اصول الهی و معنوی، شاخص‌های سادگی و تفوق عناصر مذهبی و نمادهای مادی و توحیدی و از اصول زیست‌محیطی، شاخص‌های الگوهای طبیعی، مصالح بوم آورد و بسندگی و از اصول

شکل ۵: قیاس کمی میزان احساس سطح معنای ذهنی و عاطفی نسبت به بناهای نشانه‌ای محلات قدیم و جدید
 Fig 5: Quantitative analogy of the level of feeling of the mental and emotional meaning in the landmarks of old and new neighborhoods

در سطح معنای ذهنی و عاطفی از اصول الهی و معنوی
 شاخص‌های تعبد و تواضع و اعتدال و از اصول زیست
 محیطی شاخص اعتدال و رضایت و از اصول هویتی

شاخص‌های توجه به گذشته و عبرت، اصالت و تطابق با
 خاطره‌های ذهنی در بناهای یاد شده تفاوت قابل توجهی
 دارند.

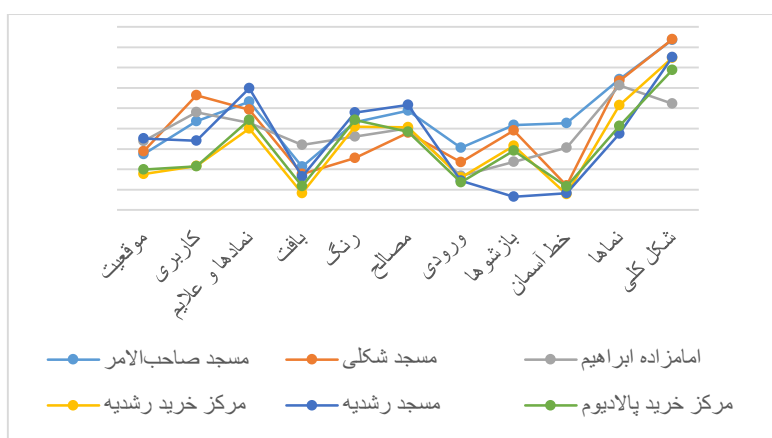

شکل ۶: قیاس کمی میزان احساس سطح معنای ارزشی و نمادین نسبت به بناهای نشانه‌ای محلات قدیم و جدید
 Fig 6: Quantitative analogy of the level of feeling of Value and symbolic meaning in the landmarks of old and new neighborhoods

در سطح معنای ارزشی و نمادین از اصول الهی و معنوی، شاخص‌های یکتایی و توحید و تقدس و قرب الهی و از اصول زیست محیطی، شاخص‌های یکپارچگی و ادراک طبیعت، همگونی و مکمل طبیعت، غنا و عزت و از اصول هویتی شاخص نمادگرایی و ماندگاری تفاوت قابل توجهی دارند.

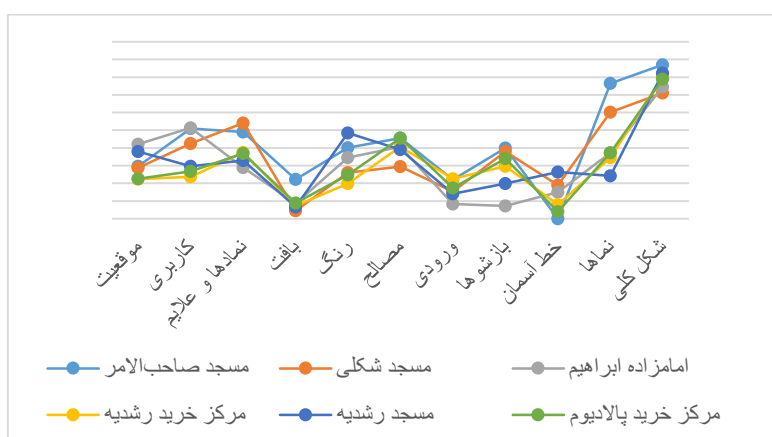
عوامل متعددی در برجسته شدن یک بنا و مطرح شدن آن به عنوان نشانه، نقش دارند. از جمله این عوامل می‌توان به داشتن فرم واضح، تضاد با زمینه، تمایز از زمینه یا تسلط محل نشانه بر اطراف اشاره کرد. به اعتقاد لینچ «داشتن نقش، تصویر و یا فرمی که از زمینه خود متمایز باشد»، مؤثرترین

عامل محسوب می‌شود (Lynch، ۱۹۹۷). در فرایند ادراک معنا، مخاطب، پیام‌های دریافتی از کالبد سیمای شهر را با طرحواره‌های ذهنی خود مطابقت می‌دهد، این پیام‌ها بخش‌های مختلفی از بنا را شامل می‌شوند از جمله شکل کلی، نماها، خط آسمان و .. که در نمودارهای زیر و در بناهای محلات مورد نظر بررسی و مقایسه شده‌اند. بر اساس شکل‌های ۷، ۸ و ۹ می‌توان بیان کرد که در بیشتر بناها شکل کلی، نماها، نمادها و علائم و کاربری از نظر افراد، بیشترین تأثیر را در احساس مربوطه از بنا دارند و بافت، ورودی و موقعیت به صورت کلی، کمترین تأثیر را دارند.

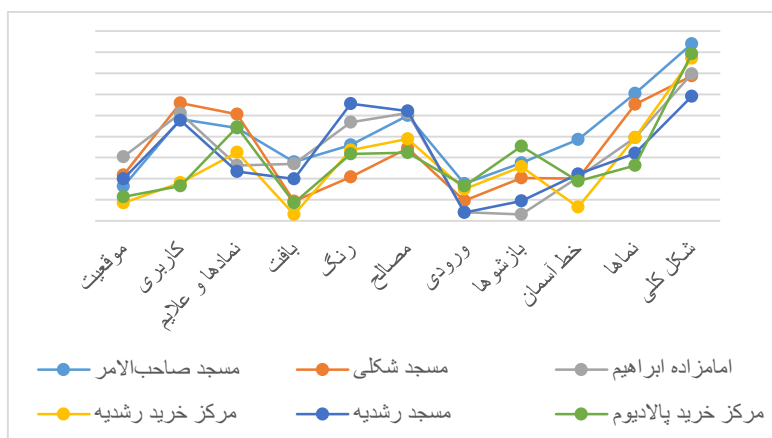
شکل ۷- قیاس کمی مؤلفه‌های کالبدی مؤثر در ادراک معنای نشانه‌ها و احساسات در سطح شکلی و کاربردی

Fig 7: Quantitative analogy of physical components effective in perception of meaning of landmarks and emotions in formal and functional level

شکل ۸: قیاس کمی مؤلفه‌های کالبدی مؤثر در ادراک معنای نشانه‌ها و احساسات در سطح ذهنی و عاطفی

Fig8: Quantitative analogy of physical components effective in perception of meaning of landmarks and emotions in mental and emotional level

شکل ۹: قیاس کمی مؤلفه‌های کالبدی مؤثر در ادراک معنای نشانه‌ها و احساسات در سطح ارزشی و نمادین

Fig9: Quantitative analogy of physical components effective in perception of meaning of landmarks and emotions in Value and symbolic level

محسوب می‌شوند جهت تحقق در بناها نیازمند راهکارهایی هستند. با توجه به اینکه معنا و ادراک آن مدنظر تحقیق حاضر است و مخاطب، پیام‌های دریافتی از کالبد نشانه‌ها را دریافت می‌کند و با ارزیابی و تطابق آن‌ها با طرحواره‌های ذهنی به ادراک معنا می‌رسد، راهکارها در کالبد نشانه‌ها و با توجه به شاخص‌های مدنظر تحقیق در نظر گرفته شده‌اند. شاخص‌های معناشناسی مدنظر تحقیق بر اساس چهار دسته اصول کلی الهی و معنوی، اجتماعی، زیست محیطی و هویتی تعریف شده‌اند. این اصول کلی براساس حکمت نظری و عملی اسلام به سه جزء تقسیم شده‌اند که هر کدام از این اصول نیز بنابه سه مرتبه ادراک انسان، تعریف کننده شاخص‌های معناشناسی هستند.

اصل الهی و معنوی شامل سه اصل و شاخص‌های زیر است (جدول ۴):

شهرها از دیرباز متناسب با فرهنگ و سنن یک ملت و منعکس کننده هویت بوده‌اند. سیمای شهرهای معاصر حاصل التقاط فرهنگی بوده و مسئله هویت اسلامی کمتر مورد توجه بوده است. بی‌هویتی شهرهای معاصر، ناشی از عدم هماهنگی کالبد، ساختار، معنا و مفهوم فضاها و شهری با اصول و ارزش‌های فرهنگی است. ساماندهی بناهای نشانه‌ای سیمای شهر بر اساس اصول اسلامی و ظهور مفاهیم اسلامی در سیمای شهر ایرانی سبب ارتقاء هویت اسلامی در شهر می‌شود. تحقق ارزش‌ها و اصول اسلامی و دینی، نیازمند کالبد و بستر متناسب با خود است. در این راستا برای تحقق معنا در صورت کالبدی بناها و ارائه اثری هویت‌مند از منظر اسلامی، لازم است تا این اصول و ارزش‌ها به صورت روش‌ها و راهکارهایی متناسب تعریف شوند و نیز شیوه عملی، مبتنی بر حکمت عملی اسلام اعمال شود. اصول و ارزش‌های اسلامی که مفاهیمی نظری

جدول ۴: راهکارهای مرتبط با شاخص‌های اصل الهی و معنوی

Table 4: approaches related to the characteristics of divine and spiritual principle

اصل	شاخص	راهکار
عقیده وحدت بخش	مرکزیت و محوریت	وجود عناصر سازمان دهنده، تمرکز شکلی و عدم ایجاد پراکندگی
	پیوستگی و وحدت	انسجام و ارتباط اشکال و اجزاء، پیوستگی و تداوم در بخش‌های مختلف برای ایجاد یک کل
	یکتایی و توحید	وجود عنصری یگانه و جهت دهنده اجزاء، وجود عنصری تأکید شده
عبادت	سادگی و تفوق عناصر مذهبی	وجود نماد و نقوش مذهبی، استفاده از اشکال ساده در کل و جزء
	تعبید و تواضع	سادگی، وجود عناصر تذکر دهنده، استفاده از نمادها یا نشانه‌های استعاری و انتزاعی،

تقدس و قرب الهی	توجه به مفاهیم معنوی، کاربرد اعداد، هندسه و نمادهای مقدس	تعادل حیات
نمادهای مادی و توحیدی	تعادل در عناصر مادی و معنوی	
اعتدال و میانه روی	عدم غلبه عناصر و اشکال اغراق آمیز بر کل بنا، توازن و تناسب اجزا و عناصر	
آرامش	عدم پیچیدگی، خلوص (اشکال خالص)، هماهنگی اجزا بنا و بنا با اطراف، نظم	

اصل اجتماعی، شامل سه اصل و شاخص‌های زیر است (جدول ۵):

جدول ۵: راهکارهای مرتبط با شاخص‌های اصل اجتماعی

Table 5: approaches related to the characteristics of social principle

اصل	شاخص	راهکار
کرامت	انسان‌مداری	هماهنگی بنا با انسان (شکل، تناسبات، رنگ و ...)
	تکریم و احترام	سادگی، خلوص، خوانایی
	تعالی و تکامل	سلسله مراتب، نظم
انسجام اجتماعی	تنوع و فراوانی	تنوع و تفاوت فرم‌ها و اجزاء، تشابه با بناهای اطراف، تکرار اجزا
	تعامل و تناسب	هماهنگی، رعایت همجواری (دید، نور، ارتفاع و ...) و تناسب
	پیوستگی و تعلق	پیوستگی، نظم، مشابهت
عدالت	تناسب و مردم‌واری	توجه به مقیاس انسانی
	مساوات	همگونی، همسویی کالبد بنا با محیط و پرهیز از تشخیص کالبدی
	رعایت حقوق	عدم غلبه بنا بر بناها و محیط مجاور، جلوگیری از مزاحمت بر اطراف (دید، حریم، ارتفاع و ...)

اصل زیست محیطی، شامل سه اصل و شاخص‌های زیر است (جدول ۶):

جدول ۶: راهکارهای مرتبط با شاخص‌های اصل زیست محیطی

Table 6: approaches related to the characteristics of environmental principle

اصل	شاخص	راهکار
وحدت با طبیعت	الگوهای طبیعی	توجه به طبیعت و استفاده از الگوها و ساختارهای آن در شکل کلی و اجزاء، الگوبرداری شکلی
	نظم و پویایی	ترکیب منظم اجزا و تنوع فرم و رنگ، زیبایی، استفاده از فرم‌های پویا
	یکپارچگی و ادراک طبیعت	هماهنگی با محیط، خلوص، استفاده از مصالح همگن با زمینه، طراحی بدنه‌های سبز، تعادل و پایداری
احیاء طبیعت	مصالح بوم‌آورد و تجدیدپذیر	کاربرد مصالح طبیعی و بومی، استفاده متعادل از مصالح جدید و مصنوع
	تطابق با اقلیم	تبعیت بنا از اقلیم، هماهنگی با شرایط طبیعی محیط
	همگونی و مکمل طبیعت	تشابه کالبدی بنا با محیط، بنا جزئی از طبیعت
قناعت	بسندگی	سادگی، تعادل در ابعاد، اجزا و تزئینات، عدم استفاده از تزئینات غیرمفید و غیرکاربردی
	اعتدال و رضایت	ترکیب مناسب اجزا و عدم وجود عناصر اضافی، تزئینات کارکردی و بجا، پرهیز از تجمل و اسراف در نما
	غنا و عزت	به‌جا و به اندازه، توازن و زیبایی

اصل هویتی شامل سه اصل و شاخص‌های می‌باشد (جدول ۷):

جدول ۷: راهکارهای مرتبط با شاخص‌های اصل هویتی

Table 7: approaches related to the characteristics of identity principle

اصل	شاخص	راهکار
غایت باوری	تکرار و پویایی	توجه به الگوهای پیشین در عین نوآوری، تنوع و تمایز در عین تشابه
	توجه به گذشته و عبرت	استفاده از ویژگی‌های معماری پیشین
	کمال و هدفمندی	نوآوری و بهینه‌سازی الگوهای گذشته
تداوم	الگوهای خودی و تکرار	بهره‌گیری از نمادها، نشانه‌ها، اشکال و فرم‌های بومی
	اصالت و تطابق با خاطره‌های ذهنی	تشابه و هماهنگی با معماری پیشین، فرم‌ها و اشکال بومی به عنوان پایه و اساس طراحی
	نمادگرایی و ماندگاری	وجود فرم‌ها و نقوش اصیل، بهره‌گیری از کهن الگوها
هویت	تشابه با بناهای خودی و تمایز با غیر	اشکال و فرم‌های آشنا
	خوانایی و تشخیص	وجود عناصر معماری اصیل و خودی
	این همانی و حس تعلق	مأنوس بودن فرم‌ها و اشکال، یکی بودن با محیط و جزئی از آن

نتیجه‌گیری

سپس از طریق انجام مصاحبه و تکمیل پرسش‌نامه عمومی با انتخاب نشانه‌های سیمای شهر از دیدگاه مردم به تحلیل و ارزیابی آن‌ها با توجه به شاخص‌های فوق و مفاهیم مرتبط پرداخت.

براساس یافته‌های تطبیقی در سطوح سه‌گانه معانی شکلی-کاربردی، ذهنی-عاطفی و ارزشی-نمادین، درک شهروندان از نشانه‌های معماری در محله سنتی شتران، نسبت به محله نوساز رشدیه، با اصول معناشناسی اسلامی (الهی-معنوی، اجتماعی، زیست محیطی و هویتی)، مطابقت بیشتری دارد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که در محله قدیمی شتران که براساس فرهنگ و الگوهای بومی ساخته شده است، اصول و ارزش‌های اسلامی قابل درک است و بناهای نشانه‌ای محله، بیانگر هویت خودی محسوب می‌شوند. در این محله، بناهایی که اهمیت دارند و به عنوان نشانه مطرح هستند اکثراً بناهایی مذهبی (مسجد و ...) هستند و در ارزیابی این بناها با شاخص‌های معناشناسی برگرفته از

ادراک معنای سیمای شهر از منظر اسلامی و از دید مخاطب قابل بررسی است. در این فرایند، مخاطب پیام‌های دریافتی از کالبد سیمای شهر را با توجه به مراتب ادراک خویش و طرحواره‌های ذهنی منتج از جهان‌بینی اسلامی تفسیر می‌کند و در صورت تطابق آن‌ها به ادراک و فهم معنا می‌رسد. بنابراین فرد زمانی از سیمای شهر، معنایی اسلامی درک می‌کند که پیام‌های دریافت شده را منطبق بر ارزش‌های اسلامی تشخیص دهد. این پژوهش، در راستای اهداف مورد نظر پژوهش و پاسخگویی به سئوالات، با مبنا قرار دادن اصول و مفاهیم جهان‌بینی اسلامی در پی شناخت شاخص‌های معناشناسی از منظر اندیشه اسلامی بود و این شاخص‌ها را در بناهای نشانه‌ای سیمای شهر (محلات سنتی و جدید تبریز) مورد ارزیابی قرار داد. در این راستا ابتدا از طریق مطالعه و بررسی اسناد مرتبط، شاخص‌های معناشناسی از منظر حکمت اسلامی استخراج شدند و از طریق پرسش‌نامه متخصصان به روش دلفی نهایی شد و

اندیشه اسلامی مشخص می شود که معنای ادراکی افراد با شاخص های فوق مطابقت دارد و آن ها بنا را اسلامی می دانند. حال آنکه در محله جدید رشدیه که براساس الگوها و شهرسازی مدرن احداث شده، بناهایی با عملکرد تجاری در اولویت اول انتخاب نشانه از سوی شهروندان بودند و مسجد محله علی رغم دید مناسب آن، نسبت به سایر بناها در اولویت بعدی به عنوان نشانه مطرح است. این نشانه ها در ارزیابی معناشناختی با شاخص های مدنظر، مطابقت قابل قبولی ندارد و معنایی اسلامی از آن ادراک نشده است و سیمای محله مطابق هویت اسلامی نیست. نتایج بخش نهایی پژوهش بیانگر این بود که از میان مؤلفه های کالبدی بناها، شکل کلی، نماها، نمادها و علائم و کاربری به ترتیب قابل توجه بوده اند و افراد مصاحبه شونده در بیان دلیل احساسات مرتبط، به این مؤلفه ها بیشتر اشاره داشته اند، در نتیجه، توجه عمده به این مؤلفه ها که از دیدگاه شهروندان با اهمیت هستند در راستای دستیابی به اهداف مورد نظر در سیمای شهر قابل توجه است. در نهایت، با توجه به موارد فوق، در نظر داشتن اصول و شاخص های

اسلامی در شکل گیری شهر و بناهای آن در راستای هویت اسلامی شهر قابل ملاحظه است. با توجه به اینکه درک شهروندان از نشانه های معماری در محله شتریان بر اساس طرحواره های ذهنی و الگوهای فضایی سکونت سستی و در محله رشدیه بر اساس طرحواره های ذهنی و الگوهای فضایی سکونت معاصر شکل گرفته است، می توان با اتخاذ راهکارهایی، نسبت به ارتقاء درک شهروندان از نشانه های معماری در ابعاد کالبدی، عملکردی و معنایی و در راستای ارتقاء هویت اسلامی اقدام کرد.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از رساله دکتری خانم مژگان نرج آبادی فام تحت عنوان ارزیابی معناشناختی نشانه های شهری بر مبنای هویت اسلامی (نمونه موردی: سیمای محلات سستی و معاصر تبریز) در دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل با راهنمایی اساتید، آقای دکتر اسلام کرمی و آقای دکتر محمدمنان رئیسی و مشاوره آقای دکتر علی جوان فروزنده است.

پی نوشت ها

1. Semantic
۲. راپپورت رویکردهای مطالعه معنای محیط را به نشانه شناسی، نمادشناسی و ارتباط غیرکلامی تقسیم می کند.
۳. سطح اول، معنی یا اشاره اصلی است که مبین عملکرد اصلی یک موضوع است. سطح بعدی، معنا یا اشاره ضمنی خواننده می شود که طبیعی نمادین دارد.
۴. بوعلی سینا اندریافت را نقش بستن صورت یا حقیقت شیء در ذهن تعریف می کند. ملا صدرا منشأ همه ادراکات را عینیت خارجی (object) می داند که به محض ورود به ذهن انسان به درجه ای از تجرید می رسند (Arshad Riahi and Wasii 2011).
5. urban landmark
۶. جهان و زمان از دید انسانی به طبیعت و تاریخ تبدیل می شود.

فهرست منابع

- ارشادریاحی، علی و صفیه واسعی. ۱۳۹۰. ارتباط مراتب وجود با مراتب ادراک از نظر ملاصدرا. جستارهایی در فلسفه و کلام (مطالعات اسلامی). ۲ (۴۳): ۴۵-۹.
- اریس، بهاره و مهرداد کریمی مشاور. ۱۳۹۷. مدل مفهومی ارتباط معنایی هنر و فضای شهری. باغ نظر. ۱۵ (۶۶): ۱۶-۵.
- ۱ شرافی، نسیم و محمد نقی زاده. ۱۳۹۴. مقایسه تطبیقی فرایند شناخت و آفرینش-با تبیین جایگاه حقیقت و ایده-در هنر و معماری غربی و اسلامی. هویت شهر. ۹ (۲۳): ۳۷-۴۶.
- الماسی، مونا و مینا نادری شکیب، آرزو الماسی. ۱۳۹۳. تحلیل بعد معنایی نشانه های شهرهای ایرانی اسلامی و کنش آن بر خلق زیبایی (نمونه

- موردی: بررسی میدان نقش جهان اصفهان). اولین کنگره بین‌المللی افق‌های جدید در معماری و شهرسازی، تهران، ۱۷ دی.
- باقری، سحر و علیرضا عینی‌فر. ۱۳۹۵. تدقیق و تحدید حوزه شمول و نمود نشانه‌ها در معماری. معماری و شهرسازی آرمان شهر. ۹ (۱۷): ۱۰-۱.
- بهبودی، ریحانه. ۱۳۹۱. ادراک در معماری (مطالعه موردی سنجش ادراک گردشگران اروپایی از معماری ایرانی-اسلامی شهر اصفهان). نشریه هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی. ۱۷ (۳): ۴۱-۴۸.
- پاکزاد، جهان‌شاه. ۱۳۸۵. سیمای شهر: آنچه کوبین لینچ از آن می‌فهمید. مجله آبادی. (۵۳): ۲۵-۲.
- پارسانیا، حمید و نعمت‌الله کرم‌اللهی، مجید مبینی مقدس. ۱۳۹۷. شکل‌گیری ارتباطات انسانی در ساحتی فرامادی. فصلنامه علمی پژوهشی دین و سیاست فرهنگی. (۱۱): ۷-۲۴.
- پورجعفر، محمدرضا و محمدرضا بمانیان، علی اکبر تقوایی، مهدی منتظرالحجه. ۱۳۹۰. درآمدی بر گونه‌شناسی کالبدی نشانه‌های شهری در نقشه‌های ادراکی شهروندان. دوفصلنامه دانشگاه هنر. ۷ (۴): ۱۲۹-۱۴۵.
- جعفری تبریزی، محمدتقی. ۱۳۸۹. زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام. تهران: مؤسسه نشر و تدوین آثار علامه جعفری.
- حبیب، فرح. ۱۳۸۵. کندوکاوی در معنای شکل شهر. هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی. (۲۵): ۵-۱۴.
- حسین‌زاده، محمدرضا. ۱۳۸۵. مبانی معرفت دینی. قم: مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره).
- رحمانی، الهه و ایرج اعتصام، مصطفی مختابادامرئی. ۱۳۹۶. تحلیلی بر چگونگی نقد و ارزیابی آثار معماری آوانگارد. باغ نظر. ۱۴ (۵۰): ۵-۲۰.
- رئیزی، محمدمنان. ۱۳۹۵. از معنا تا معناپردازی در معماری اسلامی. تهران: انتشارات قطب علمی معماری اسلامی.
- سجادزاده، حسن و محمدتقی پیربابایی. ۱۳۹۱. فرایند رخداد معنا در فضای شهری. معماری و شهرسازی آرمان شهر. ۵ (۹): ۱۷۷-۱۸۶.
- سجادزاده، حسن و بهار اریس. ۱۳۹۶. بررسی تولید معنا در فضای شهری بر مبنای تئوری ساخت‌یابی (مطالعه موردی: بازار تبریز). پژوهش‌های جغرافیای انسانی. ۴۹ (۲): ۲۷۳-۲۷۸.
- سجادزاده، حسن و بهرام حمیدی، حامد فلاحتی نژاد. ۱۳۹۳. رهیافتی بسوی هویت و حس مکان از منظر نگرش ایرانی-اسلامی در طراحی کالبدی شهری معاصر ایران، اولین همایش ملی افق‌های نوین در توانمندسازی و توسعه پایدار معماری، عمران، گردشگری، انرژی و محیط زیست شهری و روستایی، همدان، انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
- سلیمانی، محمدرضا و ایرج اعتصام، فرح حبیب. ۱۳۹۵. بازشناسی مفهوم و اصول هویت در اثر معماری. هویت شهر. ۱۰ (۲۵): ۱۵-۲۶.
- صفوی، کورش. ۱۳۸۲. معنی‌شناسی کاربردی. تهران: نشر همشهری.
- شجاری، مرتضی و صفا سلخی‌خسرقی، مازیار آصفی. ۱۳۹۷. مراتب ادراک فضای سیال در مسجد جامع تبریز، با نگاهی به مفهوم حرکت در آراء ملاصدرا. دوفصلنامه حکمت معاصر. ۹ (۲): ۱۰۵-۱۱۶.
- شعله، مهسا. ۱۳۸۸. روش‌شناسی تحلیل حوزه‌های نشانه-معنایی شهر. معماری و شهرسازی (هنرهای زیبا). (۳۹): ۱۰۵-۱۱۶.
- طهماسبی، ارسلان و هوشمند علیزاده، پرویز اصلانی. ۱۳۹۷. مؤلفه‌های شکل‌دهنده کیفیت معنایی-ادراکی محیط (مورد مطالعاتی: محله قطارچیان سنجندج). معماری و شهرسازی آرمان شهر. (۲۵): ۱۲۴-۱۱۱.
- عبدالله خان گرجی، بهرام. ۱۳۸۵. سیمای شهری، بعد رها شده سیاست‌های شهری در ایران. مجله آبادی. ۱۸ (۵۳): ۹-۱۶.
- قرائی، فریبا. ۱۳۸۷. مقایسه دیدگاه‌های طراحان محیط و عامه مردم در مورد هویت شهری و نحوه تقویت آن (مطالعه موردی: منطقه شمیران، شمال تهران). نامه معماری و شهرسازی. ۱ (۱): ۲۵-۳۶.
- قلندریان، ایمان و مجتبی رفیع‌ان. ۱۳۹۷. تبیین مدل کیفیت محیط در بازآفرینی شهر ایرانی اسلامی. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی. ۹ (۳۴): ۸۷-۴۹.
- کاظمی، علی و مصطفی بهزادفر. ۱۳۹۲. بازشناسی نظام معانی محیطی در محیط‌های تاریخی با تأکید بر تحولات اجتماعی مخاطبان، مطالعه موردی: محله صیقلان رشت. فصلنامه مطالعات شهری. ۲ (۶): ۷۵-۸۷.
- کرمی، اسلام. ۱۳۹۶. شریعت شهر اسلامی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات.
- کریمیان، حسن. ۱۳۸۹. نمادهای فرهنگی در مناظر شهری، بیان معنا، حس هویت و آرامش روحی. پژوهش‌های جغرافیای انسانی. (۴۷):

- مدنی پور، علی. ۱۹۹۶. طراحی فضای شهری. ترجمه فرهاد مرتضایی. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- محمدحسینی، الینا و ابوالفضل طغریایی، مرتضی میرغلامی. ۱۳۹۵. تحلیل گونه‌شناسانه عوامل مؤثر بر خوانایی نشانه‌های شهری (مطالعه موردی: خیابان ولیعصر(ع) تهران محدوده میدان ونک تا میدان تجریش). هویت شهر. ۲۵(۱۰): ۶۱-۷۴.
- محمودی، معصومه. ۱۳۹۵. فلسفه اسلامی (هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی) به مثابه زیر ساز الگوی مدیریت راهبردی فرهنگی. فصلنامه فرهنگ پژوهش، ویژه فلسفه و کلام. (۲۶): ۲۳-۴۲.
- مردمی، کریم و محسن دهقانی تفتی. ۱۳۹۶. ارائه مدل کاربردی از فرآیند طراحی معماری مبتنی بر هستی‌شناسی اسلامی. فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی. (۵) ۱۶: ۱۰۴-۱۲۲.
- مشکینی، ابوالفضل و مهدی حمزه‌نژاد، اکرم قاسمی. ۱۳۹۴. تدقیق مفهومی و تشریح راهکارها و شاخص‌های تحقق سنجی چهار اصل مسجد محوری، محله محوری، درون‌گرایی و طبیعت‌گرایی در شهر ایرانی اسلامی. فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی. (۳) ۳: ۱۸-۳۳.
- مصباح، علی. ۱۳۸۹. واکاوی مفهومی معنویت و مسئله معنا. مجله اخلاق پزشکی. ۱۴ (۴): ۲۳-۳۹.
- مطهری، مرتضی. ۱۳۷۶. فطرت. تهران: انتشارات صدرا.
- نصر، سیدحسین. ۱۳۸۰. پیشگفتار در نادر اردلان و لاله بختیار. پدید آورندگان حس وحدت. {ترجمه حمید شاهرخ}. اصفهان: نشر خاک.
- نصر، طاهره و حمید ماجدی. ۱۳۹۲. نگاهی به مقوله هویت در شهرسازی. معماری و شهرسازی آرمان شهر. (۱۱): ۲۷۷-۲۶۹.
- نصر، طاهره. ۱۳۹۶. تبیین مؤلفه‌های هویت کالبدی شهر سنتی ایرانی. معماری و شهرسازی آرمان شهر. (۲۱): ۲۲۱-۲۴۶.
- نصر، طاهره. ۱۳۹۶. جایگاه نشانه‌های شهری در واکاوی مؤلفه‌های هویت و فرهنگ در سیمای شهر ایرانی (مطالعه موردی: بررسی سیمای شهر شیراز). هویت شهر. ۱۱ (۲۹): ۱۷-۲۸.
- نقره‌کار، عبدالحمید. ۱۳۸۷. درآمدی بر هویت اسلامی در معماری و شهرسازی، تهران: وزارت مسکن و شهرسازی، دفتر معماری و طراحی شهری. شرکت طرح و نشر پیام سیما.
- نقی‌زاده، محمد و بهناز امین‌زاده. ۱۳۷۹. رابطه معنا و صورت در تبیین مبانی هنر. هنرهای زیبا. (۸): ۱۶-۳۲.
- نقی‌زاده، محمد. ۱۳۸۵. معماری و شهرسازی اسلامی (مبانی نظری). اصفهان: نظام مهندسی ساختمان استان. نشر راهیان.
- نقی‌زاده، محمد و مریم استادی. ۱۳۹۳. مقایسه تطبیقی مفهوم ادراک و فرایند آن در فلسفه و روان‌شناسی محیط و کاربرد آن در طراحی شهری، فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی. ۲ (۲): ۳-۱۴.

منابع انگلیسی

- Abdullah Khan Gorji, B. 2006. Urban appearance after abandoned urban policies in Iran. Abadi Magazine 18 (53). [In Persian].
- Almasi, M. M. Naderi Shakib, and A. Almasi. 2014. Analysis of the semantic dimension of the signs of Islamic Iranian cities and its action on creating beauty, Case study: Investigation of Naghshe Jahan Square in Isfahan. Tehran: The First International Congress of New Horizons in Architecture and Urban Planning. [In Persian].
- Arshad Riahi, A., and S. Wasii. 2011. Relation of Levels of Existence to the Levels of Perception in Mulla Sadra's View. Islamic Philosophy & Theology (Islamic studies (kalam), 43(86/2), 9-45. [In Persian].
- Ashrafi, N., and M. Naghizadeh. 2015. Comparing of Recognition and Creation Process by Exploring the "Truth" and "Concept" Position in Islamic and West Art and Architecture. Hoviat e shahr, 9(23), 37-46. [In Persian].
- Bagheri, S., and A. Einifar. 2017. A Classification of Semiotics in Architecture: The Delimitation and Clarification of Manifestation and The Inclusion Domain of Semiotics in Architecture. Armanshahr. (17), 1-10. [In Persian].
- Behboudi, R. 2012. Perception in Architecture Measuring European Tourists' Perception Towards Isfahan's Iranian-Islamic Architectur. Honar -ha-ye- ziba: memary va shahrsazi, 17(3). 41-48. [In Persian].
- Eco, u. 1968. Function and sign, semiotics in architecture in the city and the sign Introduction to Urban Semiotics, Gottdiener, M and Lagopoulos, A. Columbia University press, New York.
- Eris, B., and m. Karimi moshaver. 2019. Conceptual model of the semantic relationship between art and urban space. Bagh e Nazar, 15 (66), 5-16. [In Persian].
- Ghalandarian, I. and M. Rafiyan. 2019. Explanation of Environmental Quality Model in the Iranian Islamic City Regeneration. Journal of Studies on Iranian Islamic City, 9(34), 49-58. [In Persian].
- Habib, F. 2006. Challenge in The Meaning of Urban Form. Honar-ha-ye-ziba, (25), 5-14. [In Persian].
- Hirish jr, Eric Donald. 1976. Validity in Interpretation, New Haven: Yale University Press.
- Hoseinzadeh, M. 2007. Fundamentals of religious knowledge. Qom: Imam Khomeini Educational and research institute. [In Persian].

- Jafari, M.R. 2010. Beauty and Art from perspective of Islam. Tehran: Allameh Jafari Publishing and Editing Institute. [In Persian].
- Karami, I. 2018. Sharia-Islamic city. Tehran: Islamic Azad University. Printing and Publishing Organization. [In Persian].
- Karimian, H. 2010. Cultural symbols in urban landscapes: expression of meaning, sense of identity and peace of mind. *Human Geography Research*, 42 (4). 119-132. [In Persian].
- Kazemi, A., and M. Behzadfar. 2013. Recognition of the system of environmental meanings in historical environments with emphasis on the social developments of the audience, Case study: Seiqalan neighborhood of Rasht. *Quarterly Journal of Urban Studies* 2(6). 75-87. [In Persian].
- Kudryavtsev, A. 2011. Sense of Place in Environmental Education, *Environmental Education Research*, vol 18, No. 2, pp .229-250.
- Leach, N. Ed. 2005. Rethinking architecture a reader in cultural theory London and New York Taylor & Francis.
- Lynch, K. 1960. The Image of the City. Massachusetts: MIT Press.
- Lynch, k., 1997. A Theory of city Form. Seyyed hossein bahrainy. Tehran: university of Tehran. [In Persian].
- Mahmoudi, M .2016. Islamic philosophy (ontology, epistemology) as the foundation of the model of cultural strategic management Research Culture (26). *Special Philosophy and Theology*. 23-42. [In Persian].
- Madanipour, Ali .2000. Urban Space Design: An Approach to a Social-Spatial process. An Attitude Towards a Social - Spatial. Translated by Farhad Mortezae. Tehran: Urban processing and planning company. Publication of the original work 1996. [In Persian].
- Manzo, L. C., D. D. Pekins. 2006. Finding common ground: the importance of place attachment in community participation and planning. *Journal of Planning Literature*, 20(4): 335-350.
- Mardomi K., and M. Dehghani Tafti. 2017. Presenting a practical model of the architectural design process based on Islamic ontology. *Journal of Islamic Architectural Research*.; 5 (3): 104-122. [In Persian].
- Mesbah, A. 2011. Analysis of The Concept of Spirituality and The Issue of Meaning. *Medical Ethics*, 4(14), 23-39. [In Persian].
- Meshkini, A. M. Hamzehnejad, and A. Ghasemi. 2015. Conceptual Refining and Solutions (Strategies) Description and Substantiation Indicators of four Principles of Mosque based, neighborhood based, Introversion and Naturalism in Iranian-Islamic City. *Iran University of Science & Technology*.; 3 (3): 18-33. [In Persian].
- Mohammad Hassani, E. A. Toghraei., and M. Mirgholami. 2016. Legible Urban Landmarks: A Typological Approach (case study: Vali'asr street in tehran). *Hoviat e shahr*, 10(25), 61-74. [In Persian].
- Naghizadeh, M., and B. Aminzadeh. 2001. The Relationship Between Meaning and Appearance in Expressing Art Foundations. *Honar-ha-Ye-Ziba*. (8). 16-32. [In Persian].
- Naghizadeh, M. 2006. Islamic architecture and urban planning (theoretical foundations). Isfahan: publisher: Rahyan. [In Persian].
- Naghizadeh, M., and M. Ostadi. 2014. A Comparative Analysis of The Notion of Perception and Its Process in Environmental Psychology and Philosophy with an Emphasis on its Application to Urban Design *Journal of Researches in Islamic Architecture*. 1(3). 3-14. [In Persian].
- Nasr, H. 2002. Preface in sense of unity. Ardalan, N and Bakhtiar, L. Translator: Hamid Shahrokh. Isfahan: Khak Publishing. [In Persian].
- Nasr, T. 2013. The Significance of Identity in the Image of the Iranian-Islamic City. *Armanshahr*, 5(10), 135-144. [In Persian].
- Nasr, T., and H. Majedi. 2014. The Significance of Identity in Urban Planning. *Armanshahr*, 6(11), 269-277.
- Nasr, T. 2017. The Significance of Landmarks in analysis of the components of Identity and culture in the Image of iranain city (case study: image of shiraz city). *Hoviateshahr*, 11(29), 17-28. [In Persian].
- Noghrekar, Abdolhamid. 2008. An Introduction to Islamic Identity in Architecture and Urban Planning. Tehran: Ministry of Housing and Urban Development, Office of Architecture and Urban Design. Payam Sima Design and Publishing Company. [In Persian].
- Pakzad, Jahanshah. 2006. The image of the city, What Kevin Lynch understands. Abadi Publications. 53. 2-25. [In Persian].
- Pallasmaa, J. 2005. The eyes of the skin: architecture and the senses, Chichester UK: Wley Academy.
- Parsania, H. N. Karamollahi., and M. Mobini Moqaddas. 2018. Formation of human relations in the metamaterial realm. *Bi-Quarterly Journal of Religion and Cultural Policy*. (11). 7-24. [In Persian].
- Pourjafar, M. M. Bemanian, A. Taghvae, M. Montazerolhojah. 2012. An Introduction to Physical Typology of Urban Landmarks Taken from the Citizens' Cognitive Maps, Case study: Yazd city. *Journal of Architecture and Urban Planning*, 4(7), 129-129. [In Persian].
- Qaraei, Fariba. 2008. Comparison of environmental and public designers' views on urban identity and how to strengthen it (Case study: Shemiran region, north of Tehran. *etter of Architecture and Urbanism*. letter of Architecture and Urbanism. (1) 1. 25-36. [In Persian].
- Raeesi, mohammad mannan. 2016. From meaning to semantics in Islamic architecture. Tehran: Qutb Scientific Publishing of Islamic Architecture. First Edition. [In Persian].
- Rahmani, E. I. Etesam, And S. Mokhtabad Emraei. 2017. An Analysis of how to criticize and evaluate avant -garde architectural works. *Bagh-e Nazar*, 14(50), 5-22. [In Persian].
- Safavi, koorosh. 2003. Applied semantics. Tehran: Hamshahri Publications. [In Persian].
- sajjadzadeh, H. and M. T. pirbabaei. 2013. the process of occurrence of meaning in the urban space. *Armanshahr*. 5(9). 177 - 186. [In Persian].
- Sajjadzadeh, H. B. Hamidi., and Fallahi Nejad, Hamed. 2014. An Approach to Identity and Sense of Place from the Perspective of Iranian-Islamic Attitude in Contemporary Physical Design of Contemporary Iran, The First National Conference on

- New Horizons in Empowerment and Sustainable Development of Architecture, Civil Engineering, Tourism, Energy and Urban and Rural Environment. Hamedan, Hegmataneh Association of Environmental Assessors. [In Persian].
- Sajjadzadeh, H., and B. Eris. 2017. Investigation of meaning production in urban space based on construction theory (Case study: Tabriz Bazaar). Human Geography Research Volume 49 (2). 273-278. [In Persian].
- Shajari, M., S. Salkhi Khasraghi. M. Asefi. 2019. Levels of Fluid Space Perception in Tabrizjame Mosque; Through the Concept of Movement in Mullasadra's Votes. Hekmat-e Mo'aser (contemporary wisdom). 9(2). 19-38. [In Persian].
- sholeh, mahsa. 2009. the urban semiotic fields analysis methodology. memari-va-shahrsazi (honar-ha-ye-ziba. 39. 105- 116. [In Persian].
- Soleimani, M., I. Etesam., and F. Habib. 2016. The Recognition of Conceot and Principles of Identity in Architecture. Hoviat-e Shahr, 10(25). 15-26. [In Persian].
- Schultz, C. N. 2003. Choice of Architecture: Meaning and Place. translate by, Nowruz Borazjani, Vida. First edition. Jan e jahan Publication. [In Persian].
- Stringer, P. 1975. Environmental interaction Psychological Approaches to Our Physical Environment. London: Surrey.
- Tahmasebi, A. P. AlizadehAslani. 2019. The Forming Indicators of Semantic-conceptual Environmental Quality, Case Study: Sanandaj Qatarchian Neighborhood. Armanshahr, 11(25), 111-124. [In Persian].